

Nachtvlinders en hoe deze te lokken

door Karel Rijdsdijk

Vooraf wil ik de lezer iets over mijn achtergronden meegeven.

De grootste invloed op mijn "natuurbeleving" hebben mijn broer (elf jaar ouder) en Karel Schot van de Vogelklas.

Zij hebben mij geleerd om niet alleen naar vogels te kijken, maar ook naar de andere aspecten van de natuur zoals planten en insecten.

Wij gingen regelmatig op een zaterdagmiddag naar de Vondelingenplaat (Waalhaven)

De Vondelingenplaat was een braakliggend terrein met een ruime schakering aan biotopen. Het gebied is in de jaren 60 op de schop gegaan onder andere door het graven van de Prinses Beatrixhaven en het inrichten voor container overslag (ECT). Door de expansiedrift van het Havenbedrijf van de Gemeente Rotterdam werden wij gedwongen steeds westelijker te gaan fietsen om op nog enigszins vergelijkbare gebiedjes te kunnen struinen (Botlek, Europort en verder).

In de jaren daarna heb ik me, met een aantal gelijkgezinden, voornamelijk beziggehouden met het observeren van vogels en fotografie, zoals schuiltenten.

Deze bezigheid, vogels fotograferen op of bij het nest, wordt nu niet meer geaccepteerd!

Mijn eerste ervaring met nachtvinders is van augustus 1959. Er vloog bij ons in de achtertuin een vreemde vlinder: een soort kolibrie die elke bloem van de phlox (vlambloem) bezocht om naar nectar te zoeken. Deze vlinder werd gevangen voor nadere determinatie. Het bleek, een voor die tijd, zeldzame trekvinder te zijn: de kolibrievlinder.

Een aantal jaren later ben ik 's avonds met twee vlinderaars ook naar de Vondelingenplaat gegaan om daar met een Tilley lamp (een petroleum vergasser) langs het hoge gras te lopen om zo nachtvinders te lokken en vervolgens met een net te vangen. Er werd slechts 1 nachtvlinder gevangen en toen was het normaal om deze aan je collectie toe te voegen. Maar ja, als je met z'n tweeën bent, hoe los je dat dan op: simpel, 2 stokjes en wie aan het kortste eindje trok

Ik ben me, na twintig jaar politiek actief in Rozenburg te zijn geweest, in 2002 gaan verdiepen in hoe nu verder en de gedachte kwam op om "iets" met nachtvinders te doen. Ik heb toen contact met een vlinderende collega opgenomen en een nachtvlindertrap in elkaar gezet (eerlijkheidshalve: mijn zoon heeft deze en later de andere traps in elkaar gezet) en uiteraard diverse vlindergidsen aangeschaft.

Vanaf 2003 heb ik permanent een vlindertrap in mijn achtertuin in Rozenburg staan. Wat was het leuk om daar de eerste nachtvinders in de trap te zien!

Het wordt des te fascinerender als je een nachtvlinder (in dit geval *P. plumigeralis*: de gepluimde snuituil) vangt en die, volgens de toenmalige gids, niet in Nederland voorkomt.

Achteraf bleek echter dat een paar weken eerder er al één in Zeeland (vlakbij de grens met België) was gevangen: een vrouwtje, en mijn exemplaar was een mannetje. Dus toch min of meer de eerste!

Het is toch frappant dat vrijwel elk jaar in Rozenburg wel een nachtvlinder opduikt die nieuw is voor dit gebied, zoals:

C. kadenii	kadeni stofuil	trekvinder
M. maura	zwart weeskind (2x)	uitbreiding leefgebied
L. quadra	viervladvlinder	trekvinder
C. perspectalis	buxusmot	exoot
Y. sequella	pantserspitskopmot (3x)	uitbreiding leefgebied
H. gallii	walstropijlstaart	trekvinder

Komt dit door het verkeer (scheepvaart, treinspoor of vrachtauto's?) of is het de dynamiek van de nachtvlinders zelf, want soorten verdwijnen en nieuwe verschijnen.

Vanaf 2009 inventariseren we op regelmatige basis (om de twee weken) op de Stekelhoek met vlindertraps en incidenteel met een laken.

Elk jaar wordt Natuurmonumenten geïnformeerd over de waargenomen soorten en de verslagen van de afgelopen jaren staan, ter informatie, op de website van de KNNV afdeling Voorne.

De vlinders

In Nederland komen meer dan 2000 soorten vlinders voor en deze zijn als volgt onderverdeeld:

1: dagvlinders (53 soorten waarvan de helft zeldzaam of zeer zeldzaam zijn):

deze zijn onderverdeeld in 5 families:

dikkopjes (Hesperiidae)

grote pages (Papilionidae)

witjes (Pieridae)

blauwtjes (Lycaenidae)

aurelia's (Nymphalidae)

Een simpel onderscheid tussen dag- en nachtvlinders is dat bij dagvlinders de voelsprieten of antennes eindigen met een knopje. Uiteraard zijn er uitzonderingen, zoals de bloeddrupjes. Horen bij de nachtvlinders, zijn dagactief, maar hebben wel antennes die eindigen met een knopje!

2: nachtvlinders, deze worden weer onderscheiden tussen macro- en micronachtvlinders.

Macronachtvlinders (circa 920 soorten) die weer onderverdeeld zijn in 17 families:

wortelboorders (Hepialidae)

houtboorders (Cossidae)

bloeddrupjes (Zygaenidae)

venstervlekjes (Thyrididae)

slakrupsen (Limacodidae)

wesplinders (Sesiidae)

spinners (Lasiocampidae)

herfstspinners (Brahmaeidae)

nachtpauwogen (Saturniidae)

berkenspinners (Endromidae)

eenstaartjes (Drepanidae)

spanners (Geometridae)

pijlstaarten (Sphingidae)

tandvlinders (Notodontidae)

spinneruilen (Erebidae)

visstaartjes (Nolidae)

uilen (Noctuidae)

Micronachtvlinders (circa 1480 soorten), de belangrijkste vijf families zijn:

dwergmineermotten (Nepticulidae)

mineermotten (Gracilariidae)

grasmineermotten (Elachistidae)

kokermotten (Coleophoridae)

tastermotten (Gelechiidae)

Bij macro en micro denk je aan groot en klein maar dat onderscheid gaat niet op. Er zijn

macrovlinders die kleiner zijn dan sommige microvlinders. Sommige wetenschappers gooien dan ook alles op één hoop, inclusief de dagvlinders. Dus geen onderscheid meer, maar gewoon vlinders (lepidoptera).

Trekvlinders

Zowel bij de dag- als nachtvlinders zijn er soorten die onder gunstige omstandigheden en mede door de luchtstroming uit het zuiden of oosten naar Nederland komen.

Enkele voorbeelden bij dagvlinders zijn: koninginnenpage, atalanta, distelvlinder en de luzernevlinders.

De atalanta's die vroeg in het voorjaar worden waargenomen zijn meestal overwinteraars, want pas later in het voorjaar komen de trekkers hierheen. Zij zorgen voor de nieuwe generatie(s), die vervolgens weer in de nazomer gedeeltelijk terugvliegen naar warmere streken.

Bij de atalanta is dit soms op het strand of ander open stuk land goed te zien: ze vliegen, (onophoudelijk) zonder onderbreking, in zuidelijke richting. De distelvlinder vliegt daarentegen op grote hoogte terug.

Bij macronachtvlinders zijn dit onder andere kolibrevlinder en gamma uil.

Technieken

Er zijn een aantal mogelijkheden om nachtvlinders te lokken:

- lamp met laken
- lamp met een vlinderval (Heath-, Robinson- en Skinnervlinderval)
- lamp tegen een gevel/wand (als alternatief)
- smeer op boomstammen
- in smeer gedoopte touwtjes (wijnouwen)
- rottend fruit
- feromonen (sekslokstoffen)

Vooropgesteld: geen van de bovenstaande technieken geeft 100 % resultaat.

Zo zijn er nachtvlinders die overdag actief zijn zoals de kolibrie- en Sint-Jansvlinder. Bij de vlinderval of het laken zijn er nachtvlinders die als een raket op de lamp afkomen, maar er zijn ook exemplaren die alleen maar rondcirkelen of ergens in de begroeiing gaan zitten. En gebruik je bijvoorbeeld drie lakens die binnen 100 meter staan opgesteld, dan zitten er toch verschillen in het vangstresultaat.

De wetenschap weet nog steeds niet waarom nachtvlinders door licht worden aangetrokken, wel is het zeker dat bij een heldere hemel en volle maan de vangsten minder zijn dan bij een bewolkte lucht.



Mogelijk gebruiken vlinders de sterrenhemel en de maan voor hun oriëntatie, net zoals vogels dit doen. De gebruikte lampen zijn meestal hoge druk kwiklampen en geven bij ontleding UV-licht: de kleur van het licht komt redelijk overeen met maanlicht!

Het meest gebruikt is een gespannen wit laken met daarvoor een 250 Watt HPL lamp of een wit laken op de grond met de lamp erboven. Tegen zonsondergang wordt de opstelling aangezet tot omstreeks 02.00 uur, want dan is de grootste concentratie aan nachtvlinders al afgelopen. Er zijn ook vlinderaars die 400 Watt HPL lampen gebruiken of meerdere lampen naast elkaar hangen.

vangst op laken (foto Gerard Harteveld)

Een vlinderval is eigenlijk een opvangbak (kan ook een emmer zijn) met daarin lege eierdozen en bovenop een trechter waarin een lamp is bevestigd tussen een aantal schotten of "baffles". Deze schotten zijn er voor om de vlinder te desoriënteren en zo door de trechter te leiden.

Het voordeel van een vlinderval is het feit dat je deze 's avonds opstelt en 's morgens gaat kijken wat de vangst is.

En je kunt deze ook in je eigen achtertuin zetten: je hoeft dan niet te "zeulen" met een aggre-gaat of accu's!

Onze ervaring is wel dat je met het laken de meeste soorten ziet en dat het ook de leukste methode is.

Een andere methode is het gebruik van smear. Dit is een mengsel van suiker of stroop met bier, wijn en/of een scheutje rum. Meestal wordt er ook nog een paar druppels amy-l-acetaat aan toegevoegd als reukstof. Iedere vlinderaar heeft zo zijn eigen recept. De Belgen gebruiken vaak hun "eigen" merk bier omdat daar nog veel gist in zit. Het meng-sel wordt een half uur voor zonsondergang met een kwast op een boomstam gesmeerd en als het eenmaal donker is, kun je de smearplekken gaan controleren.

De beste resultaten zijn in het voor- en najaar omdat er dan vrijwel geen nectar aanwezig is. Een afgeleide van deze methode is het dopen van touw of lapjes in het zelfde meng-sel, waarna deze aan takken kunnen worden gehangen.

Ook rottend fruit (peren, pruimen, bananen) geeft een specifieke geur waar de vlinders op af komen (onder andere het rood weeskind).



smeerplek (foto Peter Rooij)

Feromonen

Onbevruchte vrouwtjes produceren een lokstof om zeker te stellen dat ze door mannetjes worden gevonden. Dit is vooral van belang bij vrouwtjes die niet goed kunnen vliegen (plak-ker) of soms zelfs geen vleugels hebben (witvlakvlinder). Van sommige soorten nachtvlinders, vooral van de plaagsoorten, die (economische) schade kunnen veroorzaken, is de chemische samenstelling van de sekslokstof geanalyseerd en worden deze feromonen in een laborato-rium nagemaakt. Om nachtvlinders te lokken met zulke chemische feromonen, kan het beste een val gebruikt worden, net als bij het vangen met licht. Dit geldt ook voor het lokken van mannetjes met een paringsbereid, vers gekweekt vrouwtje.

Gebruikte informatiebronnen:

Vlindernet.nl

Microlepidoptera.nl

Veldgids Nachtvlinders: ISBN 90-5210-625-8

Veldgids Micro Moths: ISBN 978-0-9564902-

1-6



Heath-trap met Wemlite (foto Peter Rooij)